

Besedilo – značilnosti in vrste

Vloge besedil

- lepotna vloga
- predstavitvena vloga
- vplivanjska vloga
- izrazna vloga
- metajezikovna vloga
- govornostikovna vloga

Vrste besedil

- **umetnostna** (preverljive informacije, praktičen namen) in **neumetnostna**
- **govorjena** in **zapisana**
- **enogovorna** (ne pričakujemo odgovora) in **dvogovorna**
- **subjektivna** in **objektivna** (stvarni in preveljivi podatki, brez osebnega razmerja)
- **zasebna** in **javna** (namenjeno širšemu krogu naslovnikov)
- **uradna** in **neuradna**
- **praktičnosporazumevalna, uradovalna, strokovna, publicistična**
- **prikazovalna, zagotavljalna, vrednotenjska, čustvena, pozivna, poizvedovalna, povezovalna, izvršilna**
- **obveščevalna, opisovalna, pripovedovalna, razlagalna, utemeljevalna**

Sladanje besedila

- Upovedovanje je skladanje besed v poved.
- Ubesediljenje je skladanje povedi v besedilo

Pravopisna pravila

- Polglasnika pred r ne zapisujemo s posebno črko, če mu sledi soglasnik (novembrski, registrski).
- Pri zapisu soglasnikov upoštevamo **morfonološko načelo** → soglasnike zapisujemo s tistimi črkami, ki ustrezajo njihovemu izgovoru pred samoglasniki (pripovedoval – pripovedovala).
  - o Morfonološko načelo ne velja pri pridevnikih na –ški, samostalnikih na –štvo, glagolih na –sti, okrnjeni različici predpon iz-, vz- in raz- (sposoditi si, čeprav izposoditi si), predlogu s/z, besedah, v katerih se n pred b premenjuje z m (pomembnen, čeprav pomeniti) in samostalniku lestev (čeprav lezem).

Deljenje:

- enozložnih besed ne delimo
- oba dela besede, ki jo delimo, morata biti izgovorljiva

Pisanje prevzetih besed:

- Prevzeta občna imena navadno popolnoma prilagodimo slovenskemu knjižnemu jeziku. Sposojenke popolnoma prilagodimo, tujke ohranjajo tuji zapis.
- Prevzeta lastna imena načeloma ohranijo izvorni zapis, če jezik, iz katerega so prevzeta, uporablja latinico.

- Nekatera enobesedna zemljepisna lastna imena pišemo po domače, npr. Poljska. pri večbesednih zemljepisnih lastnih imenih prevajamo v slovenščino le njihove občne sestavine, npr. Združene države Amerike.

Pisanje skupaj in narazen oz. z vezajem:

- Če je tvorjenka nastala iz priredno zložene skladijske podstave, zaznamujemo priredno razmerje s **stičnim vezajem** (npr. italijansko-slovenski).
- Če je tvorjenka nastala iz podredno zložene skladijske podstave, pišemo vse njene sestavine **skupaj** (npr. zborovodja).
- Če gre za več besed, lahko med njih vrinemo kako drugo ali pa zamenjamo njihovo zapovrstje.
- Če je prva sestavina tvorjenke števka ali samostojna črka, ko z drugim delom povežemo s stičnim vezajem. Npr. **100-letnica, e-naslov**.
- Če imata zaporedni tvorjeni besedi en del enak, ga v prvi lahko nadomestimo s stičnim vezajem. Npr. **90- do 100-odstotna**.

Raba velike in male začetnice:

Pisanje z veliko začetnico:

- Na začetku povedi.
- V lastnih imenih (prva vedno z veliko, pisanje neprvih pa določajo posebna pravila).
  - o Enobesedna zemljepisna lastna imena pišemo z veliko začetnico, v večbesednih zemljepisnih lastnih imenih:
    - V naselbinskih lastnih imenih pišemo vse z veliko, izjema so le neprvi predlogi in neprvi samostalniki mesto, selo, vas, trg, naselje.
    - V nenaselbiskih lastnih imenih pišemo neprve besede z malo, razen, če same niso lastno ime.
    - Naselbinska imena so imena mest, vasi, trgov in zaselkov.
  - o Stvarna lastna imena:
    - Prva beseda z veliko, drugo pa z malo, razen če ni že sama lastno ime (npr. Zavod za gozdove Slovenije).
    - So: imena besedil, knjig, knjižnih zbirk, časopisov, glasil, filmov, skladb, kipov, slik, prireditvev, organizacij, družbenih teles, delovnih skupnosti, oddelkov ustanov in nesamostojnih enot delovnih organizacij, upravnih enot, meddržavnih zvez, posameznih vozil.
    - Z veliko začetnico pišemo tudi prvo sestavino v mednarodnih latinskih ali polatinjenih imenih živalskih in rastlinskih vrst in imenovalni prilastek k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk.
- **Svojlne pridevnike** iz lastnih imen, tvorjene z obralizi –ov/-ev ali –in pišemo z veliko začetnico (npr. Klavdijin potomec), kadar pa zaznamujejo vrstnost, jih navadno pišemo z malo začetnico.
- **Izrazi spoštovanja – z veliko ali malo.**
- **Samo z velikimi črkami pišemo**, kadar želimo poudariti kako besedilo ali del besedila.

Raba ločil:

- Ločimo končna (. ? ! ... -) in neskončna (, ; »« - ()) ločila.
- **Končna ločila:**
  - o **Pika:**
    - Na koncu povedi, kadar kaj čustveno nezaznamovano prikazujemo, zagotavljamo, vrednotimo, ga k čemu pozivamo ...
    - Na koncu bibliografskega zapisa.

- Ne pišemo je za naslovi in podnaslovi besedil, kipov, slik, fotografij, za javnimi napisi, za enotami v glavi uradnih besedil, za naštevalnimi enotami v stolpcih, za datumom pisanja, za podpisom in za povedmi znotraj drugih povedi.
- o **Vprašaj:**
  - Stoji za vprašalnimi povedmi, ki niso čustveno obarvane.
- o **Klicaj:**
  - Za povedmi, ki so čustveno obarvane.
  - Na koncu poudarjenega nagovora, npr. Draga hči!
  - Stoji lahko za naslovom, podnaslovom, nadnaslovom oz. mednaslovom besedila.
- **Neskončna ločila:**
  - o **Vejica:**
    - Ločimo naštevalne enote, stavke v večstavčni povedi, pastavke in polstavčno pojasnilo od preostanka povedi.
    - Ne pišemo je pred: ponovljeno besedo, če v govoru ni ločena s premorom, vezalnimi vezniki, ločnim veznikom, primerjalnim veznikom, če ne uvaja odvisnika.
    - Ne pišemo je med: prirednimi deli stalnih besednih zvez z izpuščenim veznikom (na vrat na nos), dvema podrednima veznikoma, prirednim in podrednim veznikom na začetku vmesnega odvisnika (kajti če), deli večbesednih veznikov.
  - o **Podpičje:**
    - Stoji med samostojnimi stavki iste povedi.
    - Piše se za naštevalnimi enotami, zapisanimi za številkami, črkami ali pomišljaji v odstavkih.
    - Dele povedi ločuje šibkeje kot pika in močnejše kot vejica.
  - o **Dvopičje:**
    - Stoji za besedo, s katero napovemo naštevanje.
    - Piše se za spremnim stavkom, ki napoveduje dobessedni navedek.
  - o **Narekovaj:**
    - Dvoddelno ločilo.
    - Zaznamuje začetek in konec citata ali dobessednega navedka.
    - Z njim zaznamujemo besede, ki imajo poseben pomen ali posebno slogovno vrednost.
    - Lahko je dvojni ali enojni.
  - o **Pomišljaj:**
    - Lahko je enodelen ali dvodelen.
    - Z enodelnim poudarimo dano besedo oz. misel ali kažemo na nasprotje med stavki iste povedi.
    - Lahko uvaja tudi dobessedni navedek premega govora, če pred njim ni spremnega stavka.
    - Enodelni pomišljaj lahko stoji pred naštevalnimi enotami in tako zamenjuje številko s piko ali črko z zaklepajem.
    - Enodelni pomišljaj lahko stoji tudi namesto predlogov od ... do.
    - Z dvodelnim pomišljajem ločimo vrinjene stavke ali dele stavkov od drugega dela povedi.
  - o **Oklepaj:**
    - Dvoddelno ločilo iz uklepaja in zaklepaja.
    - V njem navajamo ponazoritve ali dopolnitve zapisanega.

- Samostojna poved v oklepaju se začne z veliko začetnico, konča pa s končnim ločilom.

Stičnost ločil:

- levostična ločila: pika, vprašaj, klicaj, vejica, podpičje, dvopičje
- desnostična ločila: prvi del dvodelnega narekovaja in oklepaja
- nestični ločili: pomišljaj, tri pike
- obojestično ločilo: predložni pomišljaj